

9. Радько А. Невідомі сторінки з життя Бориса Якубського / Антоніна Радько // Слово і час. — 2008. — № 11. — С. 66–79.
10. Ханзен-Леве О. А. Русский формализм: Методологическая реконструкция развития на основе принципа остранения / [пер. с нем. С. А. Ромашко] / Оге Ханзен-Леве. — М. : Языки русской культуры, 2001. — 672 с.
11. Якубський Б. В. Елементи теорії літератури (поетики) / Борис Якубський. — К. : Радянська школа, 1940. — 64 с.
12. Якубський Б. В. Наука віршування / Борис Якубський. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. — 208 с.
13. Якубський Б. В. Передне слово / Борис Якубський // Загул Д. Поетика. — К. : Спілка, 1923. — С. 5–8.
14. Якубський Б. В. Соціологічний метод у письменстві / Борис Якубський. — К. : Слово, 1923. — 62 с.
15. Bennett T. Formalism and Marxism / Tony Bennett. — London and New York : Routledge, 2003. — 180 p.
16. Sallenave D., Stoekl A. Formalism, Marxism, Psychoanalysis / Danièle Sallenave, Allan Stoekl [Електронний ресурс] // Substance. — 1976. — Vol. 5, № 15. — P. 58–67. — Режим доступу до джерела : <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3684059.pdf>

The Problem of the Interaction of Formalism and Sociologism in the Works of Boris Yakubskiy

The article deals with the studying of interaction between Formalism and Sociologism in the works of Boris Yakubskiy. The investigation of intersystem communication is based on the use of the two communication models — «informational» and «noninformational». The productiveness of the use of the mutually exclusive communication models for the comprehension of the Ukrainian Formalism is emphasized.

УДК 82.0:316.26

Олексій Сінченко (Київ)

МЕТОДОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНИХ ПОГЛЯДІВ БОРИСА ЯКУБСЬКОГО

До аналізу теоретико-літературної спадщини Бориса Якубського доцільно застосувати його ж критерій в оцінці Лесі Українки як критика: «Кожна доба має свої вимоги, і треба оцінювати критика в історичній перспективі, міряючи його роботу міркою того рівня стану літературної критики, який був у той час, коли той писав» [7, с. 7]. Поза контекстом погляди Б. Якубського дійсно можуть викликати неоднозначну оцінку, особливо його апелювання до марксизму. Щоб уникнути стереотипізованих негацій варто почути голос самого літературознавця, якому важко відмовити у науковій компетентності, адже на тлі 1920-х років він лишається одним із найприскіпливіших і найтонших аналітиків вітчизняного літературознавства.

Спроба реконструкції методологічних поглядів Якубського має свої труднощі, з огляду на доволі своєрідний тип мислення автора. Досить точно специфіку письма Якубського означив Фелікс Якубовський, вказавши на те, що «У Б. Якубського головний плюс — його велика теоретична ерудиція, що робить цікавим його навіть інформаційно-компілятивні огляди; головний мінус — намагання бути завжди якомога більше об'єктивним, холодним інформатором, не виходити за межі культурно-пропедевтичної роботи» [1, с. 141]. Справді в ряді статей українознавця важко визначити де оригінальні думки Якубського, а де переказування чужого. Оціню цитуючи погляди інших, він ніби маскується за ними, водночас чужими думками підтверджуючи власні. Такий підхід — свідчення вироблення об'єктивованого наукового стилю, певною мірою протокольного, який би дав можливість саме літературознавство

перетворити на науку. Це зумовлює й специфіку реконструювання поглядів самого Якубського, бо іноді доводиться вдаватися до висвітлення тих позицій інших авторів, які цілком відбивають установки самого науковця.

Борис Якубський — один із небагатьох літературознавців-теоретиків, які послідовно прагнуть виробити точний літературознавчий метод, який би вповні охопив таке складне явище як «література».

Серед науковців київського академічного осередку він один із перших серйозно сприймає марксистську теорію і пробує адаптувати її під умови українського літературознавства, яке в 1920-х роках потребувало переосмислення й урахування нових інтелектуальних і суспільних віянь. До загальної тенденції розгляду літературознавства як науки він ставиться доволі прагматично, вважаючи, що без методології, категоріального апарату й розробленої терміносистеми літературознавство як наука не може існувати.

Слід узяти до уваги, що теорія літератури як осібна галузь на той час ще не проглядається між історією літератури й літературною критикою. Тому теоретичні проблеми в літературознавстві 1920-х років мають здебільшого прикладний характер щодо історії літератури або літературної критики. Більшість українських літературознавців (А. Шамрай, М. Зеров, П. Филипович та ін.) були найперше істориками літератури, тому за нагальне вважали створення саме методології історико-літературного дослідження. Лише поодинокі літературознавці, такі як О. Білецький, В. Державін, О. Дорошкевич, а серед них і Якубський, ставили суто методологічні й теоретичні питання.

Попри потужну методологічну традицію Київського й Харківського університетів, методи, які виробило літературознавство попередніх років, були розраховані на вивчення часово віддалених літературних фактів із акцентом на вивчення бібліографії, місця твору в літературному контексті й житті суспільства. Літературним фактом кваліфікувався лише той твір мистецтва, що залишив «слід» в історії. Сучасна література такого «сліду» не мала, і тому навіть літературознавці рівня академіка В. Перетца вважали за неможливе її вивчення. Цим частково зумовлюється інтерес до спроби представників формального методу зробити предметом дослідження історії літератури сучасну літературу, вносячи розрізнення в поняття критики й історії.

Якубський досить пильно відслідковує теоретико-літературні ідеї формалістів, надаючи їм неабиякого значення водночас, розуміючи реальні виклики, які, у зв'язку із цим, постають перед марксистським літературознавством. Позаяк для класиків марксизму (Г. Плеханов, Ф. Мерінг, О. Воровський та ін.) література, як і мистецтво в цілому, лише ілюстрація до марксистської теорії. Проте саме марксистська теорія окреслена формулою Плеханова «літературний твір — суспільна ідеологія — суспільна психологія — соціально-політичний устрій — економічний устрій — стан продукційних сил» стає для Якубського найпереконливішою для визначення феномену літератури. Тому він визнає її за принципову, адже вона провадить, на думку науковця, до каузального обумовлення явищ літератури й мистецтва як явищ суспільної ідеології. Завдання, яке постає перед Якубським — увиразнити техніку марксистського літературознавчого аналізу, що на той час ще не оформлена належним чином, скажімо, В. Фріче взагалі в своїй «Соціології мистецтва», вказує на те, що про літературу говорити ще рано, бо бракує інструменту для її аналізу.

Для марксизму характерне осмислення літератури в системі ширшого знання, особливо естетики. Якубський, говорячи про літературознавство, намагається розглянути й естетичні категорії. Підвалиною для такого розгляду слугує естетика І. Канта і її полемічне переосмислення в марксизмі.

Особливо критиці підлягають головні положення естетичної системи розробленої німецьким філософом такі, як:

- 1) смак — властивість судження про предмет чи про засіб його уявлення відповідно до задоволення чи незадоволення, без ніякого інтересу до цього предмета;
- 2) гарне — те, що без усякого поняття уявляється, як об'єкт загальної насолоди;
- 3) краса — форма доцільності предмету, наскільки вона сприймається без уявлення цілі (мети).

Основним аргументом проти естетики Канта як індивідуалістичної, стає підхід із погляду людини суспільної, в основі якого теза про те, що уявлення про красу породжує не індивід, а суспільство. Тут Якубський іде вслід за Плехановим констатуючи, що «судження смаку з погляду індивідуального є судження незацікавлене, без ніякого інтересу, але з погляду суспільного, воно завжди має на увазі певну користь», у ньому переважає утилітарний принцип, який згодом може трансформуватися в естетичний.

Рецензуючи працю Л. Зивельчинської, Якубський акцентує на виділеній нею ґрунтовній тезі марксизму, що здібність людини до естетичного судження не є чимось особливим, самостійним, як у Канта, а швидше — просто своєрідна діяльність цілої людської свідомості. Відокремлюючи естетичний стан людської свідомості від пізнання, Кант вважає естетичний акт актом містичним художньої творчості, заснованим на натхненні й інтуїції. Тоді як для марксизму художня творчість перш за все — акт пізнання, здійснюваний через почуття й емоції. Проте мистецтво «не замінює наукового пізнання», «художня творчість не викриває нові спостереження над життям, а тільки оформлює вже наявний матеріал спостережень» бо, на думку Якубського, «науковий дослід певного явища життя завжди попереджає художню творчість» і йдеться лише про те, що «наука подає його в поняттях, а мистецтво — в струнких поєднаннях образів».

Так само марксистки спростовують тезу Канта що в естетичному акті відсутні поняття. Тоді як «емоційне, естетичне враження, міцно вдаривши, далі переходить у свідомість, оформлюється в певне логічне поняття» [див.: 5].

Третя теза Кантової естетики — боротьба проти «моралізуючого», «традиційного» мистецтва, певною мірою, на думку Якубського, суголосна марксизмові в тому, що мистецтву не потрібні ні гола мораль, ні гола тенденція. Однак для марксизму кожний твір мистецтва завжди — виразно агітаційний, бо «мистецтво є одна з ідеологічних форм боротьби в класовому суспільстві» [5, с. 5]. З іншого тексту Якубського, де він розгортає тезу про притаманну мистецтву ідеологічність, можна скласти уявлення про те, що він розуміє під поняттям «ідеологічність», щоб відразу уникнути підміни понять: «заперечувати тенденційність літератури можуть тільки прихильники “мистецтва для мистецтва”, та й то буде тенденція позбавити твір мистецтва його сили емоційної, сугестивної, заразливої, пропагаторської, агітаційної, бо ж художня література — найприступніше з мистецтв, найвиразніше через велику приступність для розуміння і глибоку, тонку виразність його матеріалу — людського слова, — є найбільше і найкраще знаряддя впливу людини на людину. Художні образи мистецького слова міцно впливають на почуття, на розум, на волю людини» [7, с. 24]. Водночас Якубський заперечує погляд на літературу як засіб агітації, вказуючи, що такий підхід суттєво вульгаризує марксистський погляд на мистецтво. Це важливий момент для розуміння того підходу до марксизму, що був характерний для літературознавства 1920-х років і прослідковується в роботах Володимира Юринця, Володимира Державіна, Фелікса Якубовського та ін.

Якщо наука в цілому, на думку Якубського, передбачає «виразне й точне знання» про предмет — «для чого воно в житті існує, яку життєву роль воно виконує, як, яким чином, яким шляхом воно це своє призначення виконує», то літературознавство, претендуючи на науковий статус своєю чергою повинне визначити «нащо людині література, себто які соціальні потреби вона задовольняє і, далі — як, через які специфічні засоби, вона це робить». У цілому «основним завданням науки літературознавства є витлумачення всіх способів зв'язку літератури з життям» [3, с. 54], адже мистецтво осмислюється ним через категорію стилю, який своєю чергою є «відображенням стилю життєвого, стилю соціального, стилю певної доби й певної класи» [2, с. 225].

Отже, від загально естетичних визначень мистецтва, Якубський переходить конкретно до літератури як мистецького феномену. У статті «До законів еволюції літератури» (1927) він вказує на переваги літератури, порівнюючи з іншими видами мистецтва за наступними критеріями:

1) розповсюдження — широко-колективне, бо ні соната, ні малюнок, ні стаття, ні навіть будинок не можуть претендувати на таке розповсюдження, як книжка;

2) ефективності матеріалу — матеріал мистецтва літератури — людське слово (найбільш точний, ясний, виразний та для всіх зрозумілий, ніж матеріали чистих звуків, чистих фарб та ліній мармуру чи каменю);

3) виразності передачі матеріалу — не можна не визнати, що ідеологія людства, класова ідеологія, групова ідеологія значно виразніше виявляється в чітких художніх формах слова, ніж в неживому матеріалі інших мистецтв.

Стверджуючи, що закони людського життя зумовлюють еволюцію й розвиток мистецтва Якубський вступає в полеміку з Луначарським і Троцьким, які, кожен у свій спосіб говорять про наявність у мистецтві внутрішніх законів, не даючи їм визначення. Сам Якубський заперечує наявність якихось специфічних мистецьких законів. На його погляд, не закони, а матеріал зумовлює специфіку мистецтва. Розвиток літератури, на думку Якубського, зумовлений «всесвітнім законом постійної трансформації», бо «своїх якихось “внутрішніх” законів розвитку література не знає». Те, що можна визначити як «внутрішні закони» літератури є лише її «специфічним» матеріалом, який стає предметом вивчення літературознавцями, тоді як сам «процес» не іманентний літературному розвитку.

Родове поняття «закони мистецтва» Якубський звужує до видового — «закони мистецтва літературного». Не присвячуючи цьому питанню окремої статті, доволі послідовно окреслює їхню специфіку, увиразнюючи й обґрунтовуючи ряд літературознавчих положень, крізь призму соціологічного методу.

Так Якубський розглядає розвиток літератури, детермінуючи його діалектичним законом. Особливість якого, на його думку, полягає у взаємодії «спадкової традиції попередніх поколінь» із «непереможною силою пориву до нового, до зміни, до трансформації, до еволюції» [4, с. 5]. Така взаємодія містить у собі боротьбу протиріч між старим і новим, що поширюється й на суміжні з історією явища. Відповідно Якубський виділяє в літературі дві риси:

1) надзвичайна традиційність літератури, великий нахил до «впливів» та «запозичень».

2) постійне новаторство, заперечення, гостра боротьба з минулим літературним напрямком, рішуче відкидання його.

Із цього розподілу науковець висновує і визначення історії літератури як «історії боротьби в літературі принципів традиційності та новаторства», доповнюючи, дещо формалістичне визначення, соціологічним — «історія художнього втілення в словесний матеріал людських життєвих ідей» [4, с. 5].

Якубський багато уваги надає літературній критиці як вагомому чиннику літературного процесу водночас фіксує відсутність в Україні справжньої літературної критики. Чому сприяла й певна традиція «досі ми мали, за нечисленними винятками, два типи критики. Мали критику патріотичну, що славила письменника вже тільки за те, що він — гарний українець і гарний громадянин. Трохи пізніше мали критику, що вважала за святий обов'язок свій конче “з’їсти” письменника. Критика стала асоціюватися із лайкою. Ми якось досі не призвичаїлися до доброзичливої критики, — казав Якубський — до того, щоб завданням собі поставити — зрозуміти та витлумачити письменника». Якубський прагне повернути довіру до критика шляхом її об'єктивізації й підведення під чіткі теоретичні критерії.

У 1920-х роках доволі літературної критики точиться чимало дискусій зумовлених як політичними, так і суто літературознавчими чинниками. З боку політичного, літературна критика розглядається як механізм ідеологічного корегування творів мистецтва, як місток від письменника до читача, з боку літературознавчого — окреслюється сам предмет критики, визначається її статус в системі літературознавства, окреслюється інструментарій і її диференційні ознаки.

Якщо ж окреслити поняття критики в цілому, як це намагаються робити деякі літературознавці 1920-х років (М. Могилянський, Ю. Меженко, Б. Енгельгард та ін.), оминаючи її диференціальні характеристики, то переважає погляд згідно з яким критика не дає об'єктивного знання про художній твір, а навпаки суб'єктивує його, відшукуючи в ньому актуальне для даної епохи, для реального читача значення. Тому естетична оцінка неминує переплітатися з суспільною, адже сучасники щонайбільше вловлюють у творі саме соціальні аспекти, відшукують у них подібність до власного життя. Такий погляд близький і Якубському, який займає доволі виважену позицію, сполучаючи в ній основи академічної (близької до

«неокласиків») і суто марксистської (В. Коряк, Я. Савченко, С. Щупак) критики. Найбільшим авторитетом у цій сфері для нього лишається Георгій Плеханов. Фактично осмислення поглядів Плеханова й стає основою для власної літературно-критичної позиції Якубського.

Якубський-аналітик тяжіє до розрізнення й увиразнення таких літературознавчих понять як літературознавство й літературна критика. Наділяючи літературознавство статусом однієї з соціальних гуманітарних (це слово він бере в лапки) наук, він розглядає літературну критику як особливу галузь художньої творчості. Якубський вказує, що вона, хоча й послуговується літературним інструментарієм, зорієнтована не на науку, а на творчість і відмінно від науки, має схильність до публіцистичності й тенденційності. Завдання критики — інтерпретація, коментування художнього твору як для читача, так і для автора. Повністю позбавити її суб'єктивізму неможливо водночас запорукою успіху критика для нього стає чесність. Критик — «найкращий читач», який спроможний визначити аксіологічний бік художнього твору а також володіє вмінням «глибше й виразніше» від самого автора «сказати про значення твору». Також у завдання критика входить — аналіз «літературного стилю» (його елементи — «літературна мова», «літературна синтакса», «ідеологія» (образові засоби)) характеристика його зв'язку з тематикою творів, виявлення в ньому трафаретів, заялжених літературних штампів» [6, с. 5].

Критика покликана заповнити ту нішу, що виникає з об'єктивних причин, бо «психологія й ідеологія письменника — звичайно складніші, ніж психологія та ідеологія середнього читача», тому заслугою критика є те, що «іноді в дуже складному, вибагливо-майстерному оформленні; критик з'ясував, витлумачив, висвітлив його, зробив приступними читачеві найглибші та найтонші моменти творчого уявлення поетового». Критик повинен бути не просто «виразником думок та почувань широких кол читачів», але й «бути одним з найкращих, найбільш вдумливих, найбільш озброєних літературною наукою читачів». Тому Якубський вимагає від критика професійної підготовки, поєднання в одній особі літературознавця й письменника, що зумовлювало би можливість вдаватися й до публіцистичного стилю й до суб'єктивних оцінок, але завжди підкреслених професійним володінням предметом.

В цілому, на думку Якубського, перед критиком стоїть два головних завдання:

- 1) бути найкращим інтерпретатором творчих задумів письменника для непрофесійного читача, розкривати, вияснювати перед ними ідейне та художнє багатство певного твору;
- 2) бути авторитетним порадиником письменникові, підкреслюючи йому досягнення позитивні його творчості, дружньо вказуючи на його хиби чи невірні помилки та збочення з правдивого ідейного шляху та художнього.

Офіційно Якубський не бере участі в дискусії 1925–28 років, але в численних статтях його позиція близька до поглядів М. Зерова. Ставлення Б. Якубського до літературної дискусії доволі іронічне. Він вважав її недоцільною й такою, що жодних літературознавчих питань не вирішує. Так само він ратує за «майстерність», «вдосконалення літературної підготовки», «опанування технікою літературної роботи» в цілому літературної освіти для «літературного молодняка». Намагається вивести літературну критику з вузьких рамок «літературної політики» в сферу філології.

Окрім незадовільного стану критики Якубський вважає, що в українському літературознавстві мало цікавляться проблемами методології та теорії літератури. Тоді як слід «збудувати систему теорії літератури», а без надійного методу цього зробити неможливо. Ймовірно світоглядною основою для такого методу, на його переконання, може стати науковий матеріалізм, згідно з яким і ідеологія й мистецтво тлумачаться як явища матеріалістичні. Така підвалина марксистського підходу зумовлює для нього можливість адекватного літературознавчого дослідження на засадах наукового пізнання. Не зраджуючи своїй звичці давати точні термінологічні визначення, він розрізняє два поняття: «марксіський» (пов'язуючи його з прізвиськом Маркса) і «марксистський» (від слова «марксизм»). Вказуючи на те, що соціологічний метод належить інтерпретаторам поглядів Маркса він послідовно вживає поруч із ним поняття «марксистський», це певною мірою виправдовує те, що Якубський ніде в своїх роботах не посилається прямо на праці Маркса, що було би принаймні правомірним для послідовника марксизму.

Хай би як парадоксально це звучало, але саме марксистський підхід до літератури зумовлює віру Якубського в те, що нарешті література позбулася непритаманних їй політичних

і соціальних функцій і розвиватиметься у власному руслі. Він прагне окреслити межі літературознавства, визначити іманентні йому методи, щоб не підмінювати вивчення літератури, вивченням психології, культури, естетики. Поміж домінуючих на той час методів (естетичний, історичний, філологічний) не знаходить жодного, який би подолав межі частково-системного підходу.

Якубський дає визначення слову «метод», виходячи з його етимології («шлях через щось») як сумі засобів за допомогою яких науково досліджується певне явище, тому для методологічної чіткості ця сума засобів «повинна бути об'єднана якимсь загальним, основним принципом, що керує протягом усього наукового досліджу». Таким очільним принципом він мислить соціологічний метод в осерді якого прагнення «з'ясувати походження всіх явищ літератури», й дошукатися «однієї й найглибшої причини всього процесу, а не окремих, розірваних явищ» [3, с. 57].

Услід за російськими теоретиками літератури П. Сакуліним і Г. Поспеловим Якубський вказує на наявність у сучасному розумінні методу «термінологічної помилки». Поняття методу в широкому розумінні, що його подає Якубський було підмінене поняттям ««прийому» (засобу) дослідження». Якубський і самого Сакуліна звинувачує в подібній тенденції, коли той говорить, що «коли з'являється нова метода, — то це значить, що звернули увагу на такий бік предмету і, таким чином, на таке завдання, що його досі не помічали чи залишали на боці» [3, с. 54]. Отже, Якубський схильний вважати прийомами всі, визначені як інструментальні, методи, а поняття методу закріплює лише за соціологічним. Можна констатувати, що соціологічний метод для Якубського є синонімічним до марксистського, бо якихось якісних розрізень між цими методами науковець не робить.

Основний закид, що робить Якубський старим методам — їхнє зосередження на «змісті літературних творів», тоді як ще О. Веселовський зауважував, що літературна наука еволюціонує від змісту до розуміння важливості аналізу форми.

Якубський один із небагатьох українських літературознавців, хто, дбаючи про утворення «цілком позитивної матеріалістичної методології літературознавства», переглядає усі його старі методи, детально класифіковані В. Перетцом у книзі «Коротка методологія історії російської літератури» (1922). З усіх 12 літературознавчих методів, виділених науковцем, Якубський відкидає ті, що, на його думку, ненаукові й неадекватні аналізу літератури. Це, зокрема, «етичний», «публіцистичний», «історико-політичний», «історичний», «естопсихологічний» та «еволюційний» методи. Натомість, «естетичний», «психолого-біографічний», «культурно-історичний», «порівняльний», «філологічний» і «формальний» він розглядає «як певні допоміжні й додаткові аналітичні засоби до основної марксистської методи», яка єдина, на його погляд, «ставить за завдання витлумачити літературу цілісно, як певну соціальну функцію». Тому поняття методу, як його означив Якубський може стосуватися лише її, що «має точну та ясну мету витлумачити всі причини літературної еволюції та окремих літературних явищ матеріалістично, шукаючи для кожного великого чи дрібного явища, як і для всієї сукупності їх — єдиного розуміння» [3, с. 55].

Для ясного й зрозумілого бачення літературного явища, згідно з Якубським слід витримати певну дослідницьку технологію, а саме: «тільки після філологічної аналізи літературного твору, після уважного й детального вивчення всіх складових елементів його зовнішньої форми, після знаходження міцного зв'язку формального й ідейного скарбів літературного твору з психологією соціальної групи, що через індивідуальність письменника його утворила, після виявлення всіх можливих зв'язків та обумовлені літературного явища його культурно-історичним оточенням, та, нарешті, після всебічного обліку можливих впливів та запозичень у ньому, які ще міцніше зв'яжуть літературне явище з його життєвим джерелом, із базою, витвором якої він з'явився, тільки після всього цього може й повинен дослідник літературного явища звернутися до того перекладу з мови художніх засобів та образів на мову соціології, про що ми вже говорили. Тоді це буде закінчений будинок наукового досліджу» [3, с. 56].

Остання синтетична робота над ним і повинна дати відповідь на кардинальні питання:

- як соціально зумовлено думки та почуття твору
- витвором якої класи чи соціальної групи літературний твір є
- яке місце в історичному розвитку класи займають думки та почуття твору?

Якубський прагне розробити «методу суцільного аналізу твору». Схема, аналізу яку він пропонує може виглядати наступним чином, якщо витримувати технологічну послідовність:

I. Аналітичні:

1. Зовнішні:

- а) філологічний метод;
- б) формальний метод.

2. Внутрішні:

- а) психологічно-біографічний метод;
- б) культурно-історичний метод;
- в) порівняльний метод.

II. Синтезуючі:

1. Соціологічний.

Саме в марксизмі Якубський бачить вихід із методологічної кризи. Найближчим до марксістського розуміння мистецтва визначає соціологічний метод, для якого характерний глибинний зв'язок літератури в системі мистецтва з суспільними змінами детермінованими змінами в економіці. Водночас, розглядаючи кожний літературний метод із погляду наукової еволюції, він намагається не догматизувати соціологічний метод, вказуючи на його ефективність, а відповідно й доцільність, на даному етапі розвитку літературної науки.

Тяжіння до об'єктивності для Якубського «завжди умовне, діалектичне». Проте фактологічність одна із ознак наукового підходу, тому збереження будь-якої теорії завдяки фальшуванню фактів неправомірне. Важливим методологічним принципом для Якубського лишається те, що в дійсності «треба шукати послідовності розвитку явищ та подій, а не послідовності нашої логіки» [3, с. 54]. В цьому звучить закид історикам літератури, які переважно тяжіють до хронологічного викладу матеріалу, що лише окреслює змінну послідовність літературних напрямків, а такий принцип, на думку Якубського, не охоплює всієї складності літературної еволюції. Своєрідною загальнонауковою базою для соціологічного методу, виступає метод діалектичний.

Якубський говорить про «перфектність» дійсності і ставить під сумнів істинність логічного аналізу літературних явищ. Дотримання діалектичного методу забезпечує від бажання уніфікувати «розірвані» зв'язки між явищами дійсності й полегшує їхній аналіз. Застосування діалектичного методу до літератури дає можливість пояснити безперервний розвиток літератури, проникнути в суть явищ і витлумачити причину того чи іншого явища в літературній еволюції. В діалектичній методі немає «фактів непотрібних» він не обмежує рамки досліджуваних фактів. Діалектичний метод дає можливість включити в літературне дослідження «тло» на якому зростає першорядний письменник, тобто другорядних письменників, а це призведе «до наукової еволюції фактів та ідей» [3, с. 56]. Цей метод мислить власну історичність, тому не дає остаточних висновків, вказуючи на якнайдосконаліші явища для сучасного (це унеможливило усталення письменницької канонізації). Найвищою міркою виступає не минуле, а кожен момент, що для кожного класу власний і досягає вершин у межах певної системи. Водночас діалектичний метод прогностичний, бо з'ясовує тенденції майбутнього. Як бачимо Якубський намагається мислити науку про літературу, вписуючи її в загальнонауковий контекст, що й зумовлює складність його синтезуючого підходу, який виходить за рамки спроб П. Сакуліна створити синтетичне літературознавство в бік тектологічної теорії О. Богданова.

Отже, Якубський прагнув надати наукового підґрунтя марксизмові, його прагнення виробити об'єктивну критику, було доцільним, адже він розглядав її як важливу галузь літературознавчої науки. Відкинувши всі перераховані Перетцом методи, які виходили поза межі літературознавства, розмивали його об'єкт дослідження, Якубський оберігав літературознавчий аналіз від еkleктизму водночас, тяжіючи до синтетизму, в якому прагнув об'єднати всі оперативні-аналітичні методи літературознавчого дослідження. Саме потреба літературознавчого синтезу, яка свого часу чітко була поставлена О. Білецьким на сьогодні видається найнагальнішою й найперспективнішою, яку може запропонувати академічне літературознавство, тому повернення текстів Якубського в сучасний літературознавчий обіг має не тільки історико-літературне значення, але й містить в собі певний потенціал для тих, хто не втратив надії в можливість побудови науки про літературу.

Література:

1. Якубовський Ф. «Червоний Шлях» та «Життя й Революція» / Фелікс Якубовський // Критика. — 1928. — № 1. — С. 141.
2. Якубський Б. До «реабілітації» форми в мистецтві (Про одну з розв'язаних проблем літературознавства) / Борис Якубський // Життя і Революція. — 1927. — № 5. — С. 220–230.
3. Якубський Б. До взаємин марксистської методи з старими методами літературознавства / Борис Якубський // Життя й Революція. — 1927. — № 1. — С. 54–65.
4. Якубський Б. До законів еволюції літератури / Борис Якубський // Літературна газета. — 1927. — № 3. — 21 квітня. — С. 5.
5. Якубський Б. До основ марксистської естетики (З приводу нової праці: Л.Я. Зивельчинская «Опыт марксистской критики эстетики Канта» ГИЗ. М.-Л. 1927. Стр. 210) / Борис Якубський // Літературна газета. — 1927. — № 4. — С. 5.
6. Якубський Б. Культура та стиль / Борис Якубський // Літературна газета. — 1928. — № 3. — С. 5.
7. Якубський Б. Леся Українка як літературний критик / Борис Якубський // Леся Українка. Твори в 12 томах. — К. : Книгоспілка, 1930. — С. VII–XLI.

**A Methodological Reconstruction
of Literary Theory According to Boris Jakubskiy's Views**

The author of the article analyzes the methodological views of Boris Jakubskiy. Special attention is paid to the scholar's particular desire to develop the «method of an integral analysis of a work». Boris Jakubskiy's reflections on literary criticism and the artistic nature of literature are considered.

УДК 82-144.0

Ярина Цимбал (Київ)

**ФУНКЦІЯ VERSUS ЕМОЦІЯ:
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЖАНРУ БАЛАДИ
У ТВОРЧОСТІ «НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ»**

У найґрунтовнішому до сьогодні синтетичному дослідженні «Українська балада» (1970) з теорії й історії цього жанру в розділі «Балада в радянській поезії» Григорій Нудьга констатував: «...баладою найбільше цікавляться письменники реалістичного напрямку та ті, що при своєму нахилі до символізму <...>) чи до неокласицизму <...> все ж були поетами, для яких реалізм залишався провідною дорогою в літературі. Не розробляють балад поети-футуристи, взагалі письменники з тенденцією до руйнування старих форм і здобутків літератури» [8, с. 177–178]. Майже сорок років потому Анна Біла підійшла до проблеми з іншого боку, але висновки її суголосні: звертаючись до класичних жанрів, футуристи нібито «зраджували» своєму засадничому експериментаторству і ставали на платформу реалізму. Дослідниця стверджує, що нормативність була ідеологічною установкою футуристів, тому вони неминуче рухалися до канонічних жанрових форм, базованих на «типово реалістичних композиційних принципах» [1, с. 182].

Григорій Нудьга, обмежившись категоричним присудом, далі не лише не розглядав зразки футуристських балад, а й не згадував балади футуристів узагалі, за винятком Олекси Влизька і Сави Голованівського, замовчуючи зі зрозумілих причин їхню приналежність до «Нової генерації» (радянське літературознавство вперто кваліфікувало футуризм як дрібнобуржуазну занепадницьку течію й засуджувало його представників). Анна Біла в контексті аналізу ліричних жанрів у доробку футуристів обмежилася художньо-публіцистичними гібридами промови, агітаційного вірша та вірша-репортажу [див.: 1, с. 187–192], хоча агітаційний вірш не є жанровим утворенням і та ж таки балада теж може бути агіткою. На тлі наведених висновків